

Angelika Maruszewska

mgr, Prokuratura Regionalna w Warszawie

orcid.org/0000-0001-7328-8453

angelika.maruszewska@op.pl

Systemy wykonania kary pozbawienia wolności a powrót do przestępstwa w zarysie prawnym i psychologicznym

Wprowadzenie

W świetle obowiązującej ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy¹ skazany powinien odbywać karę pozbawienia wolności w jednym z trzech systemów wykonywania kary. W art. 81 k.k.w. przedstawiono zamknięty katalog systemów wykonywania kary: system programowego oddziaływania, terapeutyczny oraz zwykły. Przepisy Kodeksu karnego wykonawczego nie przewidują wykonywania kary poza wyznaczonymi systemami.

Programy wymienionych wyżej systemów oparte są na założeniu efektywnego oddziaływania na osoby pozbawione wolności, zakładając dobrze postawioną diagnozę i dobranie odpowiedniego systemu wykonywania kary i środków oddziaływania. Proces diagnozy jest rozszerzony i włącza zakres i projektowanie określonego działania.

W literaturze wskazuje się, że niezbywalnym warunkiem właściwego oddziaływania systemów wykonywania kary pozbawienia

¹ Tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r., poz. 127, dalej jako: k.k.w.

wolności, a także przyszłej resocjalizacji i wyeliminowania zagrożenia powrotu do przestępstwa, jest prawidłowo dokonane rozpoznanie diagnostyczne². Jak słusznie wskazuje Z. Lasocik,

jeśli wykonanie kary ma mieć jakikolwiek sens, to trzeba to zrobić, uwzględniając indywidualne cechy więźnia i warunki społeczne, w których funkcjonuje. Skoro tak, to oczekujemy, że kara będzie wykonywana inaczej wobec mężczyzn niż wobec kobiet, inaczej wobec młodszych niż wobec starszych, inaczej wobec skazanych na 2 miesiące, a inaczej wobec skazanych na dożywocie, inaczej wobec pierwszy raz karanych – inaczej wobec recydywistów³.

Jeżeli chodzi o problem przestępczości zawodowej, to konsoliduje on z recydywą wielokrotną. Przestępcami zawodowymi nazywani są przestępcy, dla których popełnianie przestępstw stanowi główne źródło utrzymania. Zdefiniowanie celów kary jest istotne, gdyż wpływa ono na zadania i organizację administracji penitencjarnej, wyznaczenie indywidualnych kryteriów skuteczności wykonywania orzeczonej kary, zapobieganie szkodliwym wpływom skazanych zdemoralizowanych, zapewnienie skazanym bezpieczeństwa osobistego, a w późniejszym czasie na wyeliminowanie ryzyka powrotu do przestępstwa. Każda osoba, którą życiowe okoliczności sprowadziły na drogę przestępstwa, ma szansę zmiany życia pod warunkiem zastosowania indywidualnie dobranych pod kątem czynników kryminogennych, a także predyspozycji osobowościowych, metod resocjalizacji⁴.

Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności

Karę pozbawienia wolności w systemie programowego oddziaływania odbywają przede wszystkim skazani młodociani, którzy nie

² E. Wysocka, *Diagnoza w resocjalizacji. Obszary problemowe i modele rozwiązań w ujęciu psychopedagogicznym*, Warszawa 2008, s. 13–15, 18.

³ Z. Lasocik, *Funkcjonowanie oddziałów dla tzw. „więźniów niebezpiecznych” w Polsce*, „Archiwum Kryminologii” 2009, t. 31, s. 314, za: K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LEX/el 2020.

⁴ A. Jaworska, *Paradygmatyczne podstawy współczesnej resocjalizacji penitencjarnej*, [w:] eadem, *Resocjalizacja. Zagadnienia prawne, społeczne i metodyczne*, Kraków 2009, s. 137–148.

ukończyli 21. roku życia (art. 84 k.k.w), jak również skazani dorośli, którzy po przedstawieniu im projektu programu oddziaływania wyrażają zgodę na współdziałanie w jego opracowaniu i wykonaniu (art. 95 § 1 k.k.w.)⁵. Na podstawie powyższego można wskazać, że resocjalizacja wobec skazanych stała się „ofertą” jednostki penitencjarnej, z której osadzony wcale nie musi skorzystać.

Kierowanie do systemu programowego oddziaływania, ustalenie indywidualnych programów oddziaływania na skazanego i dokonywanie ocen ich wykonywania należy do kompetencji komisji penitencjarnej (art. 76 k.k.w.). Podstawę omawianego systemu stanowi indywidualny program oddziaływania, który polega na dostosowaniu strategii i środków potrzebnych do wychowania osadzonego.

W programach oddziaływania ustala się zwłaszcza rodzaje zatrudnienia i nauczania skazanych, ich kontakty z rodziną i innymi osobami bliskimi, wykorzystywanie czasu wolnego, możliwości wywiązywania się z ciężących na nich obowiązków oraz inne przedsięwzięcia niezbędne do przygotowania skazanych do powrotu do społeczeństwa (art. 95 k.k.w.). Cechą charakterystyczną systemu programowego oddziaływania jest wzajemna współpraca kadry wychowawczej realizującej oddziaływanie penitencjarne i skazanego. Praca personelu wychowawczego zmierza do przemiany osobowości skazanego, a skazany aktywnie współdziała w opracowaniu i realizacji indywidualnego programu oddziaływania⁶. System programowego oddziaływania „rodzi nową wizję więzienia – prospołecznego, przygotowującego człowieka do wolności, nie bez jego woli, ale z jego aktywnym udziałem”⁷.

W literaturze przedmiotu ocenia się decyzję skierowania osadzonego do systemu terapeutycznego jako najważniejszą w zakresie rozstrzygnięć kształtujących sytuację osadzonego. Adresatami systemu terapeutycznego są skazani z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi, w tym skazani za przestępstwo określone w art. 197–203 k.k., popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych,

⁵ A. Nawój, *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie programowego oddziaływania*, Łódź 2007, s. 96–97.

⁶ K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 436–437.

⁷ A. Nawój, *Wykonywanie kary...*, *op. cit.*, s. 85–95.

upośledzeni umysłowo, a także uzależnieni od substancji psychoaktywnej oraz skazani niepełnosprawni fizycznie, wymagający oddziaływania specjalistycznego, zwłaszcza opieki psychologicznej, lekarskiej lub rehabilitacyjnej (art. 96 k.k.w.). Do omawianego systemu kieruje się także skazanych uzależnionych od alkoholu lub innych środków odurzających bądź psychotropowych po wyrażeniu przez nich zgody. Art. 96 § 3 k.k.w. traktuje, że jeżeli przemawiają za tym względy lecznicze i wychowawcze, w oddziale terapeutycznym mogą odbywać karę także inni skazani, za ich zgodą.

Dyskusyjny w tym zakresie jest problem wyrażania przez osadzonych zgody na odbywanie kary w systemie terapeutycznym, gdyż wydaje się to problemowe w momencie uwzględnienia motywacji do leczenia jako warunku efektywności i skuteczności odbywania kary pozbawienia wolności. W razie braku przedmiotowej zgody sąd penitencjarny na podstawie art. 117 k.k.w. może orzec obowiązek poddania się przez skazanego leczeniu lub rehabilitacji. Nadto wskazać należy, że po stronie jednostki penitencjarnej powstaje wówczas wiele zobowiązań, nie tylko w obszarze kosztów programu terapeutycznego, ale także jeżeli chodzi o zatrudnienia specjalistycznego personelu czy utworzenia w specjalistycznych oddziałach odpowiedniej liczby miejsc⁸.

Cechą charakterystyczną systemu terapeutycznego jest „przechodność” z uwagi na to, że skazani odbywają tylko część kary w ramach tego systemu. Po skończonej terapii osadzony kontynuuje odbywanie kary w granicach systemu zwykłego lub programowego oddziaływania⁹. Celem wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym jest próba zapobiegnięcia pogłębianiu się patologicznych cech osobowości, przywrócenia równowagi psychicznej oraz kształtowania zdolności współżycia społecznego i przygotowania do samodzielnego życia (art. 97 w zw. z art. 67 k.k.w.) – co jest bardzo istotne z uwagi na zapobieganie ewentualnemu powrotowi do przestępstwa. Osiągnięcie celów określonych w art. 67 k.k.w. ma zapewnić wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie zwykłym. W tym systemie wykonuje się karę

⁸ A. Kwieciński, *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym*, Warszawa 2017, s. 99–100.

⁹ K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy...*, *op. cit.*, 2020.

wobec skazanych dorosłych, tj. skazanych, którzy ukończyli 21 lat, o ile nie odbywają oni kary w systemie terapeutycznym czy w systemie programowanego oddziaływania.

Metody resocjalizacyjno-wychowawcze, takie jak praca, nauczanie, zajęcia kulturowe i sportowe, a także utrzymywanie kontaktów ze światem zewnętrznym, i środki terapeutyczne są szczególnie ważne w warunkach izolacji więziennej. Wymienione środki oddziaływania na skazanego mają swoje źródło w art. 67 § 3 k.k.w. Do środków oddziaływań na skazanych można zaliczyć także proponowane w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności¹⁰ nagrody, ulgi, kary dyscyplinarne, pomoc postpenitencjarną, jak również działalność duszpasterską.

W 2020 r. karę pozbawienia wolności w systemie zwykłym odbywało łącznie 14 984 osadzonych (w tym 10 015 recydywistów), w 2021 roku liczba ta wzrosła do 17 060 osób osadzonych (w tym 11 701 recydywistów). W 2022 roku liczba osadzonych odbywających karę pozbawienia wolności w systemie zwykłym sięgała 17 634 (w tym 12 084 recydywistów)¹¹.

Zgodę na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie oddziaływania programowego w 2020 r. wyraziło 12 542 osadzonych (w tym 6995 recydywistów), z kolei w 2021 r. zgodę wyraziło 12 427 osadzonych (w tym 6952 recydywistów). W 2022 r. zgodę na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie oddziaływania programowego wyraziło 12 458 osadzonych (w tym 7130 recydywistów)¹².

Do systemu terapeutycznego w 2020 r. zostało skierowanych łącznie 3187 osadzonych (w tym 1840 recydywistów), a w 2021 r. liczba ta wyniosła 3665 osadzonych (w tym 2176 recydywistów). W 2022 r. do systemu terapeutycznego zostało skierowanych 3642 osadzonych (w tym 2163 recydywistów)¹³.

¹⁰ Dz.U. z 2022 r., poz. 2847.

¹¹ Dane statystyczne Służby Więziennej – stan na dzień 31.12.2020, 31.12.2021 i 31.12.2022, sw.gov.pl.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

Powrót do przestępstwa w znaczeniu kryminologicznym i psychologicznym

Terminem recydywy określanym jest powrót tego samego sprawcy do przestępstwa. Z tym powrotem prawo karne wiąże ujemne konsekwencje. Prawo karne z uwagi na określone kryteria wyróżnia recydywę kryminologiczną i penitencjarną oraz ogólną i specjalną¹⁴. Recydywa – w kontekście kryminologicznym – rozumiana jest jako sytuacja, w której sprawca powraca do działalności przestępczej, z kolei uzasadnieniem recydywy są przesłanki subiektywne odnoszące się do osoby sprawcy¹⁵.

Źródłem zachowań przestępczych jest brak kontroli sfery emocjonalno-popędowej, kierowanie się impulsami, brak wytrwałości w działaniu czy wadliwe mechanizmy działania struktur poznawczych¹⁶. W ramach recydywy ogólnej ujmuje się kontekst okoliczności, które są traktowane jako dyrektywy wymiaru kary, tj. „sposób zachowania się sprawcy”, „właściwości i warunki osobiste”, „sposób życia przed popełnieniem przestępstwa”¹⁷. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny¹⁸ przewiduje surowszą reakcję karną i uniemożliwia zastosowanie wobec recydywisty instytucji wyłączenia możliwości zastosowania warunkowego umorzenia postępowania karnego (art. 66 § 1 k.k.). Nadto przy zaistnieniu okoliczności kwalifikujących Kodeks karny umożliwia orzeczenie dożywotniego zakazu zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi na czas określony albo dożywotnio (art. 41 § 1a k.k.) oraz umożliwia obligatoryjne orzeczenie dożywotniego zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych w przypadku ponownego skazania za wybrane przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w ruchu drogowym (art. 42 § 4 k.k.).

Jeżeli chodzi o recydywę specjalną, w myśl art. 64 k.k. wyróżnia się recydywę specjalną pojedynczą (§ 1) lub wielokrotną (§ 2).

¹⁴ M. Budyn-Kulik, *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2023.

¹⁵ M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo karne*, Warszawa 2020, s. 396–397.

¹⁶ A. Gaberle, J. Błachut, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2007, s. 113–115.

¹⁷ M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo karne, op. cit.*, s. 397.

¹⁸ Tekst jedn.: Dz.U. z 2022 r., poz. 1138, dalej jako: k.k.

W ramach recydywy specjalnej kara wobec sprawcy ukaranego za przestępstwo określonego rodzaju, który ponownie popełnił przestępstwo określonego rodzaju w określonym czasie po odbyciu określonej części uprzednio orzeczonej kary pozbawienia wolności, podlega fakultatywnemu lub obligatoryjnemu jej zaostrzeniu. Na marginesie wskazać należy, że w badaniach recydywy specjalnej zwraca się uwagę na okoliczności ponownego popełnienia czynu zabronionego, a także rodzaj przestępstwa, podłoże czasowe, jak również warunki osobiste sprawcy.

Recydywa specjalna zwykła ujęta została w art. 64 § 1 k.k., która zachodzi, gdy sprawca skazany za przestępstwo umyślne na karę pozbawienia wolności popełnia w ciągu 5 lat po odbyciu co najmniej 6 miesięcy kary umyślne przestępstwo podobne do przestępstwa, za które był już skazany. Recydywa specjalna wielokrotna (multirecydywa) określona w art. 64 § 2 k.k. zachodzi, gdy na sprawcy ciążyą dwa wyroki skazujące za podobne przestępstwa umyślne i w ciągu 5 lat po odbyciu w całości lub części ostatniej kary popełnia ponownie umyślne przestępstwo, wówczas sąd wymierza karę pozbawienia wolności przewidzianą za przypisane przestępstwo w wysokości powyżej dolnej granicy ustawowego zagrożenia, a może ją wymierzyć do górnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę.

Recydywa penitencjarna określona w art. 86 k.k.w. oznacza sytuację, gdy sprawca po raz kolejny odbywa karę pozbawienia wolności orzeczoną za umyślne przestępstwo lub wykroczenie niezależnie od tego, kiedy i w jakim zakresie odbył karę pozbawienia wolności orzeczoną poprzednio¹⁹. Powrót do przestępstwa z punktu widzenia psychologicznego ujmowany jest na podstawie sposobów myślenia sprawcy czynu zabronionego, a także jego zachowań oraz właściwości i warunków osobistych. Stany emocjonalne sprawcy przestępstwa są doświadczane w odpowiedzi na wydarzenia w jego otoczeniu lub w nim samym.

Doktryna wyróżnia kilka form zaburzeń myślenia przestępczego²⁰. Jedną z pierwszych form jest uśmierzanie: jest to usprawiedli-

¹⁹ T. Szymanowski, *Recydywa w Polsce. Zagadnienia prawa karnego, kryminologii i polityki karnej*, Warszawa 2010, s. 16–17.

²⁰ G.D. Walters, *Criminal thinking and recidivism. Meta-analytic evidence on the predictive and incremental validity of the Psychological Inventory of Criminal*

wianie własnej odpowiedzialności, które polega na przenoszeniu winy na innych, np. za ciężkie dzieciństwo, biedę czy złe towarzystwo. Kolejną formą jest odcięcie – czyli izolowanie się od odpowiedzialności skutkujące brakiem respektu wobec grożącej kary za popełniony czyn zabroniony. Następnie roszczeniowość (oznaczająca przyzwolenie działalności niezgodnej z normami prawnymi i społecznymi), sentymentalność (pozorującą niewinność i uczciwość jednostki) oraz hiperoptymizm (brak właściwej oceny skutków swoich zachowań), a w końcu indolencja poznawcza przez znużenie, leniwe myślenie, a także brak konsekwencji swojego działania²¹.

W literaturze przedmiotu istnieje pogląd, że podstawą psychologicznych koncepcji zachowań przestępczych prowadzących niejednokrotnie do powrotu do popełnienia przestępstwa jest agresja, która nie ulega rozładowaniu²². Zachowania agresywne łamią wszelkie podstawowe prawa człowieka, są przyczyną frustracji, przeżywania silnych emocji czy powstania urazów psychicznych. U podstaw większości psychologicznych koncepcji wyróżnia się także występujące konflikty, kompleksy, charakter relacji z obiektem oraz socjalizację²³. J. Siuta wyróżnia pięć czynników osobowości człowieka, którymi charakteryzują się w większości recydywiści powracający do zakładów karnych. Są to: neurotyczność, ekstrawersja, otwartość na doświadczenia, ugodowość i sumienność. Cechą charakterystyczną neurotyczności są: lęk, wrogość agresywna, nadmierny samokrytycyzm, impulsywność, nadwrażliwość, a także depresyjność. Ekstrawersję cechują asertywność, aktywność, poszukiwanie doznań. Cechy takie jak wyobraźnia, estetyka, działanie, wartości są cechami czynnika otwartości na doświadczenia. Ugodowość i sumienność cechują zaufanie, altruizm, obowiązkowość, rozwaga i samodyscyplina²⁴.

Thinking Styles (PICTS), „Aggression and Violent Behavior” 2012, vol. 17, iss. 3, s. 272–278.

²¹ M. Rode, *Style myślenia przestępczego Podstawy teoretyczne i diagnostyczne*, Warszawa 2013; *eadem*, *Czynniki ryzyka stylów myślenia przestępczego nieletnich*, „Polskie Forum Psychologiczne” 2014, t. 19, nr 2, s. 258–274.

²² K. Lorenz, *On Aggression*, trans. M. Kerr Wilson, London, 2005.

²³ E. Fromm, *Anatomia ludzkiej destruktywności*, tłum. J. Karłowski, Poznań 1999, s. 310–315.

²⁴ J. Siuta, *NEO-PI-R – Inwentarz Osobowości*, Warsaw: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 2008, za:

Powracający do zakładów karnych niejednokrotnie odczuwają silne nieprzyjemne emocje, jakimi są czynniki napięć, frustracji czy przeżywania wzbudzających gniew sytuacji. Wówczas ocenie poddawane są warunki i właściwości osobiste sprawcy czynu zabronionego, przez co rozumie się cechy osobowości takie jak funkcjonowanie w kontaktach międzyludzkich, kwestie materialne, socjalne, zdrowotne i związane z tym stany emocjonalne.

Na kanwie powyższego wskazać należy, że najczęściej odnotowanymi cechami charakterystycznymi osób powracających do przestępstwa są: uogólniona wrogość wobec otoczenia, wściekłość i agresywność (nie tylko w stanie nietrzeźwości), konflikty z najbliższym otoczeniem, odczucie drażliwości, wybuchowość, impulsywność w działaniu, szybkie zniecierpliwienie się przy pokonywaniu trudności, niedojrzałość emocjonalna, niezdolność do okazywania uczuć, niezrównoważenie o charakterze nerwicowym, ale także symptomy neurotyczne, tj. lęk, stres, gniew, przerażenie, zaburzenia snu czy poczucie winy²⁵. Trudno jednak wyznaczyć wymiar czy normy opisanych wyżej intensywności emocji z uwagi na duże różnice indywidualne pomiędzy recydywistami.

Analiza statystyczna zjawiska przestępczości powrotnej

W 2020 r. w Polsce karę pozbawienia wolności odbywało 84 328 osadzonych. Ponad 40%, bo aż 34 223 osoby (w tym kobiety i młodociani), to recydywiści. Z kolei w 2021 r. w Polsce karę pozbawienia wolności odbywało 84 966 osadzonych, w tym ponad 43%, czyli aż 37 246, to recydywiści (w tym kobiety i młodociani). W 2022 r. w Polsce karę pobawienia wolności odbywało 85 010 osadzonych, w tym 44%, czyli aż 37 550 osób, to recydywiści (w tym kobiety i młodociani)²⁶.

Jak wskazują statystyki Służby Więziennej, na przestrzeni trzech lat odnotowano wzrost liczby recydywistów o ponad 3 tys. Do zakładów karnych w 2021 r. w związku z art. 64 § 1 k.k. powróciło

W. Strus, J. Ciecuch, *Kołowy model struktury cech osobowości w ujęciu Lewisa Goldberga*, „Studia Psychologica” 2011 nr 11(2), s. 65–93.

²⁵ Badania własne, 2020–2021, Prokuratura Okręgowa w Gliwicach.

²⁶ Dane statystyczne Służby Więziennej, *op. cit.*

aż 16 970 skazanych, natomiast 4466 osób zostało skazanych na podstawie art. 64 § 2 k.k. Statystyki wskazują, że skazanych odbywających zasadniczą karę pozbawienia wolności po raz drugi było 20 618 osób, po raz trzeci 9673, po raz czwarty i więcej – łącznie około 7 tys. osób.

W 2022 r. w związku z art. 64 § 1 k.k. do zakładów karnych powróciło 17 286 skazanych, 4394 skazanych zostało skazanych na podstawie art. 64 § 2 k.k. Statystyki wskazują, że skazanych odbywających zasadniczą karę pozbawienia wolności po raz drugi było 20 365 osób, po raz trzeci 9904, po raz czwarty i więcej – łącznie ponad 7 tys. osób²⁷.

Po opuszczeniu zakładu karnego sytuacja osadzonych jest dość trudna. Byłym osadzonym towarzyszy wiele dylematów życiowych, zmienia się stosunek do ludzi, zmieniają się poglądy. Odnotowuje się trudności w znalezieniu pracy, dostępie do opieki zdrowotnej czy w ponownym odnalezieniu się w środowisku wolnościowym²⁸.

Podsumowanie i kierunki przyszłych analiz

„Więzienie nie jest miejscem przyjaznym człowiekowi i stwarzającym warunki niezbędne do jego wszechstronnego rozwoju fizycznego, psychicznego i społecznego”²⁹, a jednak mimo tego bardzo wielu opuszczających zakłady karne powraca do przestępstwa, czego skutkiem jest powrót do zakładu karnego.

Analizując badania własne oraz dane statystyczne Służby Więziennej, stwierdzić należy, że wobec recydywistów powinno stosować się odmienne i wyspecjalizowane techniki resocjalizacyjne, aby zapobiegać powrotom do przestępczości. Punktem wyjścia powinna być trafna ocena stanu psychicznego skazanego, czyli tzw. diagnoza dokonywana w momencie przyjęcia osadzonego do zakładu karnego oraz ocena zmotywowania osadzonego do pracy nad samym sobą przez wskazanie propozycji współdziałania w jednym

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Badania własne, *op. cit.*

²⁹ S. Musioł, *Negatywne aspekty kary pozbawienia wolności*, „Probacja” 2013, nr 4, s. 155–171.

z trzech systemów wykonywania kary. Podejmując diagnozę jednostki osadzonej w zakładzie karnym, należy mieć świadomość, że wszelkie zachowanie i czyny popełnione przez osadzonego są efektem wielu doświadczeń i różnych umiejętności podejmowanych działań. Diagnoza w jednostce penitencjarnej nie jest łatwym procesem, ale dzięki właściwej ocenie i odpowiednio dobranym programie systemów wykonywania kar pozbawienia wolności jest szansa na resocjalizację osadzonego, a co za tym idzie – na refleksję nad swoim życiem i niechęcią do powrotu do popełnienia przestępstwa. Nie ma bowiem całkowitego braku możliwości oddziaływania na zmianę człowieka osadzonego w zakładzie karnym, są nieprzemysłane działania penitencjarne, a także problem przeludnienia zakładów karnych³⁰.

Można przyjąć również, że tuż przed opuszczeniem zakładu karnego przez osadzonego pożądana jest współpraca Służby Więziennej z innymi instytucjami, takimi jak urzędy pracy, fundacje i stowarzyszenia postpenitencjarne, a także współpraca z kuratorami czy opieką społeczną w celu zapobiegania ponownej przestępczości osadzonych.

Należy pamiętać, że nasze społeczeństwo stanowią również osadzeni i byli więźniowie, dlatego ważne jest nawiązywanie współpracy i udzielanie pomocy, która będzie podstawą reformy w przeciwdziałaniu przestępczości.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz.U. z 2022 r., poz. 1138).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r., poz. 127).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowy wykonywania kary pozbawienia wolności (tekst jedn.: Dz.U. z 2022 r., poz. 2847).

³⁰ M. Marczak, *Resocjalizacyjne programy penitencjarne realizowane przez Służbę Więzienną w Polsce*, Kraków 2009.

Literatura

- Budyn-Kulik M., *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, Lex/el. 2023.
- Dąbkiewicz K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Lex/el 2020.
- Dąbkiewicz K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Fromm E., *Anatomia ludzkiej destruktywności*, tłum. J. Karłowski, Poznań 1999.
- Gaberle A., Błachut J., Krajewski K., *Kryminologia*, Gdańsk 2007.
- Jaworska A., *Paradygmatyczne podstawy współczesnej resocjalizacji penitencjarnej*, [w:] eadem, *Resocjalizacja. Zagadnienia prawne, społeczne i metodyczne*, Kraków 2009, s. 137–148.
- Królikowski M., Zawłocki R., *Prawo karne*, Warszawa 2020.
- Kwieciński A., *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym*, Warszawa 2017.
- Lorenz K., *On Aggression*, trans. M. Kerr Wilson, London 2005.
- Marczak M., *Resocjalizacyjne programy penitencjarne realizowane przez Służbę Więzienną w Polsce*, Kraków 2009.
- Musioł S., *Negatywne aspekty kary pozbawienia wolności*, „Probacja” 2013, nr 4, s. 155–171.
- Nawój A., *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie programowego oddziaływania*, Łódź 2007.
- Rode M., *Czynniki ryzyka stylów myślenia przestępczego nieletnich*, „Polskie Forum Psychologiczne” 2014, t. 19, nr 2, s. 258–274.
- Rode M., *Styl myślenia przestępczego. Podstawy teoretyczne i diagnostyczne*, Warszawa 2013.
- Strus W., Ciecuch J., *Kołowy model struktury cech osobowości w ujęciu Lewisa Goldberga*, „Studia Psychologica” 2011, nr 11(2), s. 65–93.
- Szymanowski T., *Recydywa w Polsce. Zagadnienia prawa karnego, kryminologii i polityki karnej*, Warszawa 2010.
- Walters G.D., *Criminal thinking and recidivism: Meta-analytic evidence on the predictive and incremental validity of the Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles (PICTS)*, „Aggression and Violent Behavior” 2012, vol. 17, iss. 3, s. 272–278.
- Wysocka E., *Diagnoza w resocjalizacji. Obszary problemowe i modele rozwiązań w ujęciu psychopedagogicznym*, Warszawa 2008.

Inne

- Badania własne, 2020–2021, Prokuratura Okręgowa w Gliwicach.
- Dane statystyczne Służby Więziennej – stan na dzień 31.12.2020, 31.12.2021 i 31.12.2022, sw.gov.pl.

Streszczenie

Systemy wykonania kary pozbawienia wolności, a powrót do przestępstwa w zarysie prawnym i psychologicznym

Kara pozbawienia wolności ma zawierać pełną dolegliwość wyrażającą potępienie dla popełnionych czynów zabronionych. Kodeks karny wykonawczy wskazuje, że celem kary pozbawienia wolności jest wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanых postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa, a co za tym idzie – zapobiegnięcie powrotu do przestępstwa. Zasadniczym zadaniem jest przygotowanie skazanego do życia na wolności, kształtowanie jego odpowiedzialności za czyny, a także woli współdziałania na rzecz jego readaptacji społecznej.

Z uwagi na powyższe ustawodawca wprowadził do Kodeksu karnego wykonawczego instytucję trzech systemów wykonywania kary i tym samym przyznał wysoki stopień problematyce oddziaływań podejmowanych w trakcie wykonywania kary pozbawienia wolności, dodatkowo ją akcentując w nadanej każdemu systemowi nazwie.

W niniejszym opracowaniu posłużono się analizą danych statystycznych wynikających z prowadzonych badań własnych oraz literaturą przedmiotu w zakresie omówienia systemów wykonywania kary pozbawienia wolności oraz ich wpływu powrotność do przestępstwa. Co powoduje, że skazani po odbyciu kary pozbawienia wolności decydują się na powrót do przestępstwa? Czy rzeczywiście dobrze dobrany system wykonywania kary pozbawienia wolności pozwoli zapobiec ryzyku powrotu do przestępstwa?

Słowa kluczowe: system wykonywania kary, system oddziaływania penitencjarnego, system zwykły, system terapeutyczny, osadzony w zakładzie karnym, powrót do przestępstwa, recydywa

Abstract

Systems of execution of the penalty of imprisonment, and return to crime in legal and psychological outline

The penalty of imprisonment is to contain a full ailment expressing condemnation for the committed prohibited acts. The Executive Penal

Code indicates that the purpose of imprisonment is to “arouse in the convict the will to cooperate in shaping his socially desirable attitudes, in particular the sense of responsibility and the need to comply with the legal order and thus refrain from returning to crime”, and thus – preventing recidivism. The main task is to prepare the convict for life in freedom, shaping his responsibility for his actions, as well as the will to cooperate for his social readaptation.

In view of the above, the legislator introduced the institution of three punishment enforcement systems into the Executive Penal Code and thus gave a high degree to the issue of interactions undertaken during the execution of a penalty of imprisonment, additionally emphasizing it in the name given to each system. This study uses the analysis of the resulting statistical data from own research and literature on the subject in the scope of discussing the systems of execution of the penalty of imprisonment and their impact on recidivism. What causes convicts to return to crime after serving a sentence of imprisonment? Will a well-chosen system of serving a prison sentence really prevent the risk of recidivism?

Key words: punishment execution system, penitentiary impact system, ordinary system, therapeutic system, incarcerated in prison, return to crime, recidivism